

УДК 94 (477.83.86)
ББК 63.3 (4 Укр) 52

Лілія Шологон

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ТЕАТРАЛЬНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ (1848–1914 рр.)

У статті аналізуються архівні документи, спогади, публіцистичні та наукові праці, матеріали періодичних видань, що розкривають події з історії театрального життя Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Вони дозволяють з'ясувати процес становлення та розвитку українського театру в краї

Ключові слова: Галичина, театр, товариство “Руська бесіда”.

Однією з найважливіших подій національно-культурного життя українців Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. стало зародження та становлення українського театру. Варто зазначити, що професійний український театр розпочав своє функціонування тільки з 1864 р., коли театральну трупу створили при товаристві “Руська бесіда” у Львові.

Український театральний колектив упродовж 60-х рр. ХІХ – початку ХХ ст. працював у непростих умовах, переживав злети й падіння, що супроводжувалися як матеріальними труднощами, так і неналежним його керівництвом. Незважаючи на це, він залишався вагомим чинником національно-культурного життя українців Галичини зазначеного часового проміжку. Саме тому, на нашу думку, варто на основі ретельного аналізу джерел з історії українського театру з'ясувати найважливіші аспекти його становлення та розвитку.

Метою статті є виявлення й опрацювання архівних та опублікованих джерел, що розкривають передумови створення, відкриття й функціонування національного театру в Галичині та його значення в культурному житті українців краю другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Обрана тема стала об'єктом неабиякої уваги дослідників. Упродовж 80-х рр. ХІХ – початку ХХ ст. на сторінках періодичних видань краю з'явилося чимало критичних розвідок І.Франка [40], С.Чарнецького [35], Д.Дорошенка [20] про професійний рівень, репертуар та гастролі театру “Руської бесіди”. У 20–30-х рр. ґрунтовний аналіз організаційних аспектів діяльності українського театру зроблено в розвідці С.Чарнецького “Нарис історії українського театру в Галичині” [37] та інших працях цього ж автора, у статтях С.Русової [30] тощо. Не залишилися осторонь згаданої тематики й радянські вчені, зокрема Р.Кирчів [21], Я.Білоштан [15] та інші. Чимало наукових праць з історії українського театру другої половини ХІХ – початку ХХ ст. написано такими сучасними дослідниками, як Я.Дашкевич [19], Р.Пилипчук [27], Г.Бурдулашок [18], П.Медведик [24] тощо, які з'ясували багато важливих аспектів зазначеної проблеми. Однак комплексного розв'язання вона ще не отримала в українській історіографії.

Чимало цінних документів, що розкривають історію становлення та розвитку українського театру, зберігаються у фонді 514 “Театральне товариство “Українська бесіда” (1861–1939 рр.) Центрального державного історичного архіву України у м. Львів (далі – ЦДІА України у м. Львів). Це статут товариства, затверджений 1892 р., звіти про діяльність українського народного театру у Львові впродовж 1873–1886 рр., запрошення видатним діячам театрального мистецтва з Наддніпрянщини М.Старицькому і М.Саксаганському разом зі своїми трупами завітати до Галичини, інформаційні повідомлення про гастролі акторів українського театру в містах Галичини в 1894, 1896, 1902, 1913 рр., угоди між проводом товариства “Руська бесіда” та керівниками театральної трупи в різний час, заяви артистів про прийняття їх на роботу, надання їм

грошових допомог, відпусток тощо, листування з урядовими структурами про матеріальну підтримку українського народного театру, програма відзначення 50-річного ювілею товариства, проект побудови нового приміщення театру, спогади окремих акторів та інші матеріали.

Зокрема, у статуті “Руської бесіди” за 1892 р. було зазначено: “Ціллю товариства є плекати та розвивати драматичну штуку в українсько-руській мові” [1, арк.1]. Для реалізації цієї мети передбачалося: організація роботи української мандрівної театральної трупи, створення постійно діючого театру у Львові та побудова для нього відповідного приміщення, допомога аматорським театральним колективам у містечках і селах Галичини, створення навчального закладу для підготовки театральних акторів та режисерів, оголошення конкурсів і визначення премій за кращі п’єси, створення бібліотеки, до якої б увійшли театральні постановки й праці з теорії та практики театрального мистецтва. Опрацювання інших архівних та опублікованих джерел дозволяє стверджувати, що чимало з того, що було передбачено в статуті товариства, не вдалося втілити в життя впродовж зазначеного часового проміжку, і в основному провід “Руської бесіди” зосередив свою увагу на утриманні мандрівного театру та підборі репертуару для нього.

У контексті вищевказаного заслуговують уваги угоди, укладені між проводом товариства й керівниками театральної трупи І.Біберовичем, І.Гриневецьким та іншими в 1882–1903 рр. У них передбачалося, що впродовж року театр мав поставити 120 п’єс у різних місцевостях Галичини, з них 12 – у Львові. Щодо репертуару, то в угоді було записано: “Директори можуть лише ті утвори народного побуту представляти, котрі Виділ Рускої Бесіди узнасть відповідними” [2, арк.1]. Таким чином, кожен нову п’єсу, перед тим як виносити на суд глядачів директор мав надіслати до проводу товариства. Це не зовсім позитивно позначилося на репертуарі театрального колективу, оскільки серед керівництва “Руської бесіди” було мало компетентних осіб у справах театрального мистецтва. Натомість товариство дозволяло директору розпоряджатися коштами, отриманими від галицького краєвого сейму та прибутком від театральних постановок. В основному, вони витрачалися на платню акторам, сплату окремих податків та поновлення театральних костюмів і декорацій. Окрім цього, на директора було покладено обов’язок укласти контракт з артистами. Рукописний примірник цього контракту також зберігається серед документів зазначеного фонду [2, арк.95]. У ньому вказувався розмір платні актора та яким чином вона має виплачуватися, а також вимоги щодо його (актора) професійних якостей.

У фонді театрального товариства також зберігаються матеріали про вистави театральної трупи в різних містечках Галичини. Коротенькі записи дозволяють зробити висновок про дуже насичений графік роботи колективу. Зокрема, впродовж січня 1902 р. було показано 10 вистав у Золочеві, 2 – у Тернополі, 19 – у Бережанах [3, арк.1]. Досить часто інформацію про вистави театральної трупи можна виявити у зверненнях товариства “Руська бесіда” до органів державної влади з приводу отримання грошової допомоги на діяльність театру.

У листуванні з крайовим комітетом галицького сейму щодо надання субвенції театральному колективу серед іншого є перелік непрофесійних україномовних труп у Львові. Так, у 1909 р. у місті працювало 7 аматорських колективів, які організували при товариствах імені І.Котляревського, “Просвіта” (три театральні гуртки), “Сокіл”, “Зоря”, “Воля” [4, арк.12]. Проте вони були малочисельними й не мали можливості розгорнути активну діяльність. Варто також зазначити, що серед національно-культурних товариств краю найбільше аматорських театральних гуртків було при філіях “Просвіти” та москвофільського товариства імені Качковського. Про це свідчать звіти про їхню діяльність.

Серед документів театрального товариства є також програма святкування п'ятдесятилітнього ювілею від дня створення "Руської бесіди" та звернення до громадськості з проханням узяти в ньому участь [5, арк.1]. Цей документ дозволяє отримати інформацію про заходи, що відбулися 28 січня 1912 р. у Львові, серед яких урочисте богослужіння, святковий концерт, вистава аматорського театру "Наталка Полтавка" та прем'єра драми В.Пачовського "Сонце руїни", поставлена театральною трупкою "Руської бесіди" під керівництвом директора Йосипа Стадника.

Цікавими й інформаційно насиченими є спогади артиста Северина Паньківського "Слідами завіяними", що зберігаються в зазначеному фонді. Документи містять чимало інформації про український театральний колектив у 80-х–90-х рр. ХІХ ст., де він працював помічником. Про роботу артиста в театрі С.Паньківський зазначив: "Праця актора, це був справжній подвиг. Вічна мандрівка по містах і містечках Галичини, це не прогулька, а тяжка культурно-освітня місія. Кожне й найменше містечко, де й салі театральної нема, вимагає, щоб театр не минав його, а дав хоч кілька вистав. Треба часто до такого містечка добиратися кіньми. Щоб було де грати, треба завчасу збудувати дерев'яну будку і влаштувати там сцену, а як ні, то просто грати де можна, чи в шопі, чи в якій небудь стайні. Про вигоди і людське життя не могло бути й мови" [6, арк.39]. Проте автор мемуарної праці, актор театрального колективу Марка Кропивницького, що працювала в Наддніпрянській Україні, зовсім не звернув увагу на недоліки в організації роботи трупи, оскільки був неабияк захоплений театральним мистецтвом загалом, і тому дещо ідеалізував український театр Галичини.

При вивченні історії театрального життя краю варто також використати матеріали з особового фонду письменника та засновника аматорського Гуцульського театру Гната Хоткевича. Серед них на особливу увагу заслуговують його спогади, з яких дізнаємося, про подорож письменника до Криворівні 1905 р., знайомство з культурою гуцульського краю та його жителями, які справили настільки сильне враження, що з'явилася ідея створити тут театральний колектив. Незважаючи на скептичне ставлення багатьох відомих діячів українського національно-культурного руху, Гуцульський театр все ж таки було створено і він розпочав свою діяльність у серпні 1910 року в селі Краснолово виставою "Антін Ревізорчук" (це була перероблена драма Ю.Коженьовського "Верховинці"), яка мала неабиякий успіх, незважаючи на те, що акторами були неписьменні селяни з гуцульських сіл. Причиною цього, на думку Г.Хоткевича, була щирість та безпосередність акторів-аматорів. Варто зазначити, що автор досить цікаво, з неабияким колоритом написав про окремих акторів, репертуар аматорського колективу та його гастролі [7, арк.33]. Адже згодом самодіяльних артистів запросили в Жаб'є. Пізніше вистави відбулися в Довгополі, Сторонці-Путилові та інших навколишніх селах. 1911 р. гуцульські артисти виступали з неабияким успіхом у Косові, Надвірній, Калуші, Рожнятові, Долині, Болехові, Стрию, Дрогобичі, Старому Самборі, Добромилі та інших містах Галичини. Усього в 1911 р. Гуцульський театр виступив у 61 місті і дав 68 вистав. Справжнім тріумфом самодіяльного театру були гастролі в Кракові та Львові. Про вистави гуцульського театрального колективу з'явилися схвальні відгуки на сторінках як українських, так і польських періодичних видань вищевказаних міст. У березні 1914 р. згадана гуцульська група з великим успіхом виступала в Москві на публічному засіданні етнографічного відділу й музично-етнографічної комісії імператорського товариства природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті. Проте події Першої світової війни припинили діяльність Гуцульського театру [16, с.246].

Неопубліковані джерела, що розкривають окремі аспекти театрального життя Галичини, також знаходяться у фондах Відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України. Зокрема, серед різнопланових документів Наукового товариства ім. Т.Шевченка (далі – НТШ) статут "Руської бесіди" за 1861 р. Озна-

йомлення з ним дозволяє стверджувати, що основне завдання вищезазначеної громадської організації полягало в об'єднанні освічених русинів для змістовного проведення вільного часу. Передбачалося, що члени товариства зможуть безкоштовно скористатися його періодичними виданнями, відвідувати організовані ним музичні вечірки й театральні вистави [10, арк.33]. Таким чином, у статуті товариства за 1861 р. лише побіжно згадувалося про його театральну діяльність.

Протокол перших загальних зборів “Руської бесіди”, що відбулися 23 грудня 1861 р., засвідчує, що серед п'ятдесяти п'яти присутніх членів були Яків Головацький, Михайло Качковський та інші відомі громадські діячі Галичини того часу [11, арк.2]. Вони обрали головою товариства Юліана Лаврівського, який на сторінках періодичних видань уже на початку 60-х рр. XIX ст. активно виступав за створення українського театру.

Також в окремих рукописних документах із фонду НТШ уміщено чимало статистичних даних, зокрема про фінансовий стан товариства в 1897–1900 рр. Тут детальна інформація про гроші, витрачені на оренду приміщень для вистав, декорації, афіші, платню акторам та кошти, перераховані до пенсійного фонду. Окрім грошей за театральні постановки, що становили основне джерело прибутків театру “Руська бесіда”, він отримував також дотацію від галицького крайового сейму. Таким чином, у середньому впродовж зазначеного часового проміжку бюджет театральної трупи становив 28 500 крон [12, арк.1].

Варто звернути увагу також на матеріали з фонду бібліографа Івана Левицького, який для підготовки своєї фундаментальної наукової праці “Галицько-руська бібліографія XIX ст.” зібрав чимало газетних вирізок та листів автобіографічного характеру про видатних українських діячів Галичини. Серед них вирізки й виписки з газет про засновника аматорського театру в Коломиї в 1848 р. Івана Озаркевича; українську співачку Філомену Лопатинську, що в 1890 р. вступила до театру “Руської бесіди”, а з 1896 р. співала на сценах польських і німецьких оперних театрів у Львові та Чернівцях; автобіографія гімназійного професора й відомого громадського діяча Володимира Шухевича, що тривалий час у товаристві “Руська бесіда” займався справами українського театру тощо [13, арк.30].

Цікавим для дослідника є листування між В.Шухевичем та М.Старицьким у 1902 р. У першу чергу воно стосувалося майбутніх гастролей театральної трупи з Наддніпрянщини до Львова. У листі до Володимира Осиповича останній повідомляв, що не буде брати до Галичини всіх акторів свого театру, а лише 8–10. Натомість планував залучити до трупи галицьких артистів. Також М.Старицький просив надати йому інформацію про вартість орендної плати за театральне приміщення; запитував, чи не буде клопотів зі світлом, музикою та оркестром; яким буде театральний збір при повній залі і в яких містах, крім Львова можна ще гастролювати; чи можна буде у Львові знайти хористів та акторів на ролі другого плану, і, взагалі, скільки часу доцільно показувати вистави зі своєю трупою в Галичині і коли краще приїхати [9, арк.2]. Безперечно, В.Шухевич дав вичерпні відповіді на всі запитання, що цікавили видатного драматурга та актора. Проте гастролі театральної трупи М.Старицького в Галичині не відбулися. Очевидно, непрості умови, в яких працювали українські театральні колективи, стали серйозною перешкодою для гастролей театру з Наддніпрянщини.

Неопубліковані джерела, що розкривають театральну діяльність “Руської бесіди”, також знаходяться у Відділі рукописів і текстології Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. Зокрема, архів товариства містить рукописи н'ес, які були поставлені трупою, а також листи до загальних зборів “Руської бесіди”, списки членів товариства, інформацію про збір коштів на будівництво Народного руського театру у Львові [28, с.616].

При дослідженні історії українського театрального життя складно оминати спогади й автобіографічні матеріали багатьох відомих діячів національно-культурного руху. Цікавою є “Автобіографія” Марка Кропивницького, який погодився на пропозицію проводу “Руської бесіди” й очолив театральну трупку товариства у квітні 1875 р. Проте через півроку повернувся до Наддніпрянщини. Марко Лукич в автобіографічному творі повідомив, що основною причиною цього стали сімейні обставини. Окрім цього, загальне становище галицького театру на той час, на його думку, було вкрай поганим. М.Кропивницький гостро критикував його адміністративне керівництво, репертуар, професійну майстерність та мову акторів тощо.

Слід зазначити, що театральний колектив “Руської бесіди”, який отримував від крайової влади фінансову допомогу, змушений був зважати на думку владних структур, коли йшла мова про репертуар. Безперечно, такий стан справ не міг влаштувати М.Кропивницького. Із цього приводу він зазначив: “Коли я задумав вистановити «Дай серцеві волю – заведе в неволю», то д. Романович мусила спершу послати її у виділ (товариства. – *Л.Ш.*), там розкритикували її по всім швам; радили щось переробити, щось доробити, а те місце, де Микита ремствує на бога, сказали: «вичеркнуть». Так я цієї твори і не поставив” [22, с.71].

Не менш цікаві спогади про галицький театр залишив Микола Садовський, який 1904 р. погодився очолити мандрівну трупку. Щоб познайомитися з її професійним рівнем, він спочатку поїхав до Тернополя, де театр гастролював, і як глядач спостерігав за майстерністю акторів із залу. Тут вони грали спектакль за твором Максима Горького “На дні”. Побачене неабияк вразило М.Садовського: “Завіса піднялася, але що я побачив!.. Цілковите нерозуміння типів Горького, ніякого поняття про вбрання, про грим, а щодо мови, то це просто було щось жахливе. Еге-ге, подумав я, то тут роботи, бачу, буде багато!” [31, с.80]. Окрім цього автор спогадів звернув увагу і на надзвичайно низьку платню акторів, яку довелося йому відразу підняти, щоб мати право вимагати від них професійної роботи, і на те, що театральних залів у справжньому розумінні цього слова в Галичині практично не було. Незважаючи на це, завдяки праці М.Садовського було зроблено чимало для зростання рівня українського професійного театру в краї. Про це свідчили гастролі театральної трупи 1905 р. у Станіславі, Коломиї, Городенці, Тернополі, Чорткові, Заліщиках, Товстому, Стрию, Перемишлі тощо. Варто зазначити, що в Станіславі до театральних колективів приєдналася визначна українська акторка Марія Заньковецька. Вистави, поставлені М.Садовським, відзначалися високим професіоналізмом, акторська гра та народні пісні, виконані ним, не могли нікого залишити байдужим. У Львові, як згадував М.Садовський, йому вдалося в 1906 р. показати дві українські вистави у львівському міському театрі, де грала польська опера. На першій був присутній навіть намісник Галичини граф Потоцький. Проте польська преса із цього приводу здійняла такий галас, що перспективи й надалі працювати в належних умовах у трупи М.Садовського не було. Тому він у середині 1906 р. разом з акторами із Наддніпрянщини покинув Львів. Із цього приводу М.Садовський писав: “Не вважаючи на те, що моя праця дала вже деякі наслідки й трупа була така зіграна, що могла сміливо й далі розвиватися, я побачив, що тут роботи мені вже нема, бо розгорнутись ширше тут не можна через брак поміщення, а вертатись знов і поневірятись по тих містечкових клунях чи стайнях, де я вже побував, не було охоти. У мене виникнула думка поставити український театр на широку ногу, але цю думку я гадав здійснити в себе на Великій Україні...” [32, с.83].

Непересічний акторський талант М.Заньковецької справив неабияке враження на галицького глядача, кожен образ, поставлений нею на сцені, викликав справжнє захоплення. Із цього приводу маємо досить змістовні спогади актора театру “Руської бесіди” Івана Рубчака, який виступав разом зі знаменитою артисткою на одній сцені. Він, зокрема, зазначав: “Після першої вистави, зокрема, Заньковецька підійшла до мене і

дала цілий ряд цінних вказівок. Внаслідок я значно краще почав грати не тільки у цій виставі, а й багатьох інших, за що вдячний Марії Костянтинівні до кінця мого життя” [18, с.136]. Загалом автор спогадів досить високо оцінив працю М.Заньковецької і М.Садовського, зазначаючи при цьому, що вони “піднесли галицький театр, поставили на небувалу височінь українську класичну драму й комедію, частково перевиховали мистецький смак галицького глядача” [18, с.137]. Варто зазначити також, що в період перебування М.Садовського та М.Заньковецької в Галичині театр показав 112 вистав.

Згадки про діяльність українського професійного театру в краї вміщено також у спогадах окремих політиків та громадських діячів. Зокрема, депутат галицького крайового сейму та австрійського парламенту, член Крайової шкільної ради, педагог Олександр Барвінський у мемуарній праці “Спомини з мого життя” згадав про гастролі українського народного театру до Тернополя весною 1865 р., яким керував перший його директор Омелян Бачинський, і п’єси “Наталка Полтавка” Івана Котляревського, “Маруся” Григорія Квітки-Основ’яненка та інші, які знайомили глядача з побутом, звичаями, традицією, мовою українців. Викладене автором дозволяє стверджувати, що театр мав величезний вплив на зростання самосвідомості української молоді, селян та міщанства, адже: “вистави були для нас справді вельми поучні, розширювали наш народний світогляд, а рідна пісня будила в нас одушевлення і народну свідомість” [14, с.164].

Заслужують уваги, з огляду на інформаційну насиченість, також спогади громадського діяча та правника Євгена Олесницького “Сторінки з мого життя”. Їхній автор, як і О.Барвінський, не залишив поза увагою гастролей театрального колективу “Руської бесіди” в Тернополі. Про побачене на сцені згодом у розділі “Помітні події з часів дитинства” він написав: “Театр зробив на мене колосальне вражіння. Я мав його потім довший час безнастанно перед очима за дня і снів про нього по ночах... З того першого вражіння лишилося в мене сильне замилювання до театру на все життя” [25, с.44]. Згодом в іншому розділі праці, автор, згадуючи про свою участь у громадському житті впродовж 1886–1890 рр., зазначить, що саме в цей час провід товариства “Руська бесіда” вибрав його референтом у справах театру. Це дозволило Є.Олесницькому з добрим знанням справи писати про його керівництво, артистів, репертуар. Театр тоді очолювали талановиті актори та режисери І.Гринецький та І.Біберович, що досить позитивно позначилося на його професійному рівні. Автор спогадів звернув увагу, що саме в цей час на галицькій професійній сцені з’явилися опера та оперета. І, незважаючи на те, що підготовка до прем’єри опери Миколи Лисенка “Різдвяна ніч” тривала два роки (вона відбулася в Станіславі 1890 р.), її належне виконання, на його думку, було непосильне для тодішнього складу театральної трупи. Загалом зіставлення матеріалу, викладеного у спогадах Є.Олесницького про театральне життя Галичини другої половини ХІХ ст., з іншими джерелами дозволяє стверджувати, що їх автор намагався об’єктивно висвітлити події, що відбувалися [26, с.212].

Варто зазначити, що окремі театральні вистави викликали неабияке захоплення серед громадськості. Про це свідчать спогади, що згодом були опубліковані на сторінках періодичної преси. Журналіст, драматург та театральний критик С.Чарнецький із приводу сімдесятої річниці з дня заснування українського театру в 1934 р. пригадав про урочисте його відкриття 29 березня 1864 р. та першу виставу акторів трупи на основі мелодрами Григорія Квітки-Основ’яненка “Маруся”, про яку писав: “Як раділо сучасне покоління з приводу цієї події! Які сподівання з нею сполучувало!.. Люди вірили, що з відкриттям нашого театру пічнетесь «нова щасливіша доба», що той театр «закріпить наші права на самостійне національне існування»” [36, с.70].

Також С.Чарнецький в іншій згадці під назвою “Сторінка з минулого українського театру (з нагоди 40-літніх роковин побуту Кропивницького в Галичині)”, опублікованій 1915 р., зазначив, що Марко Лукич першим погодився в 1875 р. приїхати до

Східної Галичини, щоб “влити свіжу кров в наш театральний організм” [38, с.58] і, на думку автора, він це з успіхом зробив. Проте невдовзі М.Кропивницький покинув галицький край, як вважає С.Чарнецький, через непорозуміння між ним і посереднім польським актором Львом Наторським. Останньому дирекція доручила режисуру окремих вистав.

Спогади про гастролі театральної трупи М.Садовського, у складі якої була видатна українська актриса М.Заньковецька, також з'явилися на сторінках галицької преси в 30-х рр. ХХ ст. Про враження, яке справила на громадськість праця М.Садовського, йшлося в часописі “Рідна школа”: “Його гостювання в Галичині 1905–1906 рр. було одним великим тріумфом. Галицька Україна тоді вперше познайомилася з творчістю великого брата Карпенка Карого” [33, с.59].

Важливим джерелом для вивчення театального життя Галичини зазначеного часового проміжку стали дослідження науковців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. У першу чергу, варто звернути увагу на монографію Гната Хоткевича “Театр народний і середньовічний”, де автор, як письменник і режисер української аматорської трупи із глибоким знанням справи написав про зародження світового та українського театального мистецтва, про перші драматичні вистави в Коломиї в 1848 р., аматорський театр у Перемишлі, заснування товариства “Руська бесіда”, яке згодом зайнялося організацією українського професійного театру, та його діяльність [8, арк.100].

Не менш змістовною була наукова розвідка І.Франка “Руський театр в Галичині”. Письменник упродовж кінця ХІХ – початку ХХ ст. дуже уважно слідкував за подіями театального життя Галичини, постійно інформував про них читачів на сторінках періодичних видань краю, ставив досить високі вимоги як до професійної майстерності акторів, так і до його репертуару. У вищевказаній праці автор показав передумови становлення українського театру в Галичині, яке розпочалося у 30-х рр. ХІХ ст., приділив чимало уваги його репертуару, звернув увагу на літераторів, що писали драматичні твори.

Для належного функціонування української театральної трупи важливе значення мало як її адміністративне, так і художнє керівництво. До нього залучали професійних режисерів та акторів, дуже часто з Наддніпрянщини. Саме від їхньої роботи значною мірою залежав успіх української трупи. Не оминув їхню діяльність І.Франко у згаданій науковій розвідці. Він написав про керівництво театром у різний час упродовж 60-х–80-х рр. ХІХ ст. акторами Омеляном Бачинським, Антоном Моленцьким, Теофілією Романович, Іваном Гриневецьким та Іваном Біберовичем. Про останніх Іван Якович зазначив: “Театр руський панів Гриневецького і Біберовича в теперішнім стані сміло може рівнятися з найліпшими провінціальними театрами, які коли-небудь у нас були. Режисером єсть п. Гриневецький... За його старанням кожна штука появляється на сцені добре вистудіювана і старанно виконана, що з похвалою підносить навіть львівська польська печать...” [34, с.372].

Також уважно слідкував за розвитком українського театального мистецтва С.Чарнецький. Його праця “Нарис історії українського театру в Галичині”, опублікована в 1934 р., була ґрунтовним дослідженням історії театального життя Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Автор на основі не лише власних спостережень, але й окремих документів про роботу товариства “Руська бесіда”, публіцистичних розвідок, матеріалів з періодичних видань написав про перші аматорські вистави в Коломиї у 1848 р., формування українського професійного театру в Галичині та розкрив організаційні засади його діяльності. Зокрема, С.Чарнецький звернув увагу на роботу кожного з директорів театральної трупи “Руської бесіди”, на здобутки й прорахунки в їхній діяльності. Він, як й інші дослідники вищевказаної проблематики, виділяє як періоди дуже плідної і високопрофесійної праці театру, так і періоди, коли через бездарне керівництво його рівень суттєво знижувався. Автор досить високо оцінив ви-

стави театру, винесені на суд глядача впродовж першого року його роботи під проводом О.Бачинського, суттєве підвищення майстерності театру під керівництвом М.Кропивницького в 1875 р., високий рівень театральної трупи, яку очолювали І.Гринецький та І.Біберович у 1882–1889 рр., працю М.Садовського в Галичині в 1905–1906 рр., гастролі театрального колективу під проводом Романа Сірецького в 1913–1914 рр., де режисером був С.Чарнецький. Поряд із цим, “роками недолі”, за твердженням історика галицького театру був період з 1892–1900 рр., коли провід товариства постановив більшістю голосів піклуватися про театр власними силами. Окрім цього трупу в різні роки очолювали керівники, які не виявили жодного таланту при роботі з акторами. Про них і творчу атмосферу, яка в той час панувала в театрі, автор зазначав так: “Наче на фільмовій стрічці міняються адміністратори, управителі, провідники, режисери, контролери... Загальний заколот, невпинні спори і сварки, взаємні обвинувачення й доноси складають зміст життя й діяльність дітей музи...” [37, с.114].

Розвідка С.Чарнецького цінна також тим, що тут, окрім ознайомлення читача з найкращими постановками театру, його гастроліями, вміщено біографічні відомості про акторів театрального колективу “Руська бесіда”, коротеньку інформацію про його декораторів (серед них був відомий художник Корнило Устиянович), бібліотеку, яку впорядкував Михайло Павлик, збір коштів на будівництво українського театру й діяльність аматорських театральних колективів в Галичині.

Професійний рівень українського театру не міг не хвилювати видатного українського письменника й драматурга Івана Франка. Особливої уваги заслуговує його театральна критика, зокрема статті, опубліковані в “Літературно-науковому віснику”, часописах “Народ”, “Kurjer Lwowski”, де Іван Якович продемонстрував глибоке розуміння суті театрального мистецтва. У цілому, дуже цікавими були зауваження про декорації театру “Руської бесіди” в 1893 р.: “Про нутро сільської хати постановка не дає найменшої уваги. Домашні речі, що їх вживають в народних сценах, разять строкатістю: поруч з елегантними філіжанками – брудна велика миска, поруч з дерев’яною лавкою – гарний фотель (м’яке крісло. – *Л.Ш.*), що якимсь чудом заважає в селянській хаті. Незважаючи на те, що сільська хата має звичайно одні двері – артисти входять і виходять то в глибину, то вправо, то вліво. Так характерних в сільських хатах глиняних печей, “мисників”, “божників” (полиць для посуду, ікон. – *Л.Ш.*) немає, на постелі бачимо якусь шовкову капу, столи нічим не пригадують відомі нам сільські столи” [19, с.339].

Український театр в Галичині, що переживав чимало періодів розквіту та занепаду, не завжди користувався належною увагою глядача. Про це писав І.Франко в одній з публіцистичних статей, опублікованих у часописі Української радикальної партії “Народ”: “Я вбачав причину сього в тім, що він замало народний, що в його існуванню не заінтересовані широкі маси нашого народу, незаінтересовано поперед усього наше селянство” [19, с.344]. На думку Івана Яковича, найважливіші передумови, що приведуть до народності театру, такі: 1) світогляд, який відбивав би справжні прагнення народу; 2) популярність театрального мистецтва серед широких народних мас; 3) його загальнодоступність.

Серед публіцистичних праць також заслуговує уваги “Відозва членів дружини Львівського руського народного театру до українського суспільства”, опублікована 1907 р. У ній актори театрального колективу “Руської бесіди”, намагаються привернути увагу громадськості до своїх найнагальніших проблем. Насамперед, їх обурювало зневажливе ставлення керівництва театру до артистів трупи, які не мали можливості проявити ініціативу, як краще зіграти ту чи іншу роль. Окрім цього невелика заробітна платня, якої не вистачало на оренду пристойного житла під час гастролей, придбання музичних інструментів та одягу для вистав тощо. Колектив театральної трупи висловив своє обурення із цього приводу такими словами: “... заявляємо протест против пове-

дення нашого господаря, Рускої Бесіди у Львові, яка ігноруючи членів дружини, і яко людей взагалі, і яко людей штуки, віддає нас у гешефтьярську (комерційну. – Л.Ш.) опіку людям підозрілих суспільних прикмет, які дбаючи про як можна найбільше наживання грошей, висмоктують живі соки з дружини, нищать її морально і фізично і невпинно провадять руську штуку до упадку” [17, с.28]. Варто зазначити, що зіставлення фактів, викладених у відозві з особовими справами акторів театру та іншими документами, що зберігаються у ЦДІА України у м. Львові, дозволяють стверджувати, що частково їхні вимоги були виправданими.

За діяльністю театрального колективу “Рускої бесіди” можна прослідкувати за допомогою статей у періодичних виданнях Галичини. Перші публікації про необхідність створення української театральної трупи з’явилися на сторінках часопису “Слово” в 1861 р. Їхній автор Ю.Лавровський у статті “Проект до заведення руського театру в Львові” [23] зробив спробу переконати українську громадськість у необхідності створення національного театру. Існування театральної трупи у Східній Галичині, на його думку, необхідне було з огляду на те, що її територію населяють українці, які потребують наукової, естетичної й моральної освіти, засобом поширення якої є театр. У другій статті, присвяченій зазначеній тематиці, Ю.Лавровський запропонував національно-свідомій українській громадськості докласти власних зусиль, щоб новостворений колектив отримував такі ж самі дотації від галицького сейму, як і польська театральна трупа у Львові. Він також запропонував перші спроби для організації національного театру здійснити разом із товариством “Руська бесіда”, яке сам очолював.

Ініціативу Ю.Лавровського підтримав письменник і драматург Гнат Якимович, який у статті “З-під руського серця” [39] запропонував, зважаючи на чималі труднощі в організації професійної трупи, для початку створити аматорський театральний колектив, що буде згодом гастролювати в різних містах Галичини. 1863 р. Г.Якимович запропонував українській громадськості організувати спеціальний комітет для збору коштів на потреби національного театру. Це завдання згодом узяв на себе провід товариства “Руська бесіда”.

Окрім цього на сторінках часопису “Слово” в 1864 р. з’явилися розвідки про перші україномовні театральні вистави: “Нагалка-Полтавка” і “Москаль-чарівник” І.Котляревського, “Сватання на Гончарівці” Г.Квітки-Основ’яненка, “Назар Стодоля” Т.Шевченка, сатиричну комедію “Опікунство” Рудольфа Моха та інші.

Перший український театральний сезон у Львові тривав з 29 березня до 21 липня 1864 р., а 14 серпня театр “Руської бесіди” вирушив на гастролі до Коломиї. У вересні Руський народний театр гастролював у Станіславові та Чернівцях. Про неабиякий тріумф акторів українського театру також регулярно повідомляли в газеті “Слово”. Зокрема, у часописі з’явилися рецензії Омеляна Гороцького на вистави професійної трупи.

Не оминули увагою становлення українського театру й інші періодичні видання Галичини. Різноманітні повідомлення про його репертуар, гастролі та критичні статті, що стосувалися як професійного рівня акторів, так і п’єс, які вони виносили на суд глядачів, з’являлися на сторінках часописів “Мета”, “Нива”, “Світ”, “Діло”, “Зоря”, “Руслан”, “Літературно-науковий вісник”, “Артистичний вісник”, “Галичанин”, “Народ”, “Неділя” тощо.

Про становище українського театру й театральні вистави 1865 р. у газеті “Мета” продовжували писати О.Гороцький (“О представленнях руського театру”), Василь Ільницький (“О руській народнім театрі”). З інших статей, присвячених згаданій тематиці, варто виокремити такі як “Руський народний театр и его заряд”, “В ділі театрального персоналу”, “Про театри у Львові” та інші. Щодо часопису “Нива”, що виходив у світ 1865 р., то серед його публікацій заслуговує уваги розвідка Теофіла Андрієвича під

назвою “Руський театр” [29, с.250]. У другій половині 60-х–70-х рр. ХІХ ст. преса краю, як правило, не приділяла багато уваги вищезазначеній тематиці.

Проте з 1880 р. про вистави руського театру регулярно повідомляла щоденна українська газета “Діло” в рубриках “Оповістки”, “Новинки”, “Артистичні замітки”, у серії статей під назвою “Наш театр”, “Справа будови руського театру у Львові” [31] тощо. Слід зазначити, що ініціатором спорудження спеціального приміщення для української театральної групи у Львові був голова товариства “Руська бесіда” впродовж 1896–1904 рр. В.Шухевич. Він досить активно включився в роботу із залучення коштів від громадськості для побудови театру. У результаті на шпальтах періодичних видань Галичини початку ХХ ст. з’явилося чимало матеріалів, присвячених збору коштів на спорудження українського театру у Львові. Значна частина інтелігенції не підтримала ідею його будівництва. Серед них М.Грушевський та І.Франко. Це зумовило також появу статей полемічного характеру. Зокрема, Іван Якович вважав, що тільки після поширення театрального мистецтва серед народу, можна й треба перейти до створення високохудожнього театрального центру – хоча б у формі міського театру у Львові. У результаті українська громадськість краю почала виявляти байдужість до цієї справи, і зібрати кошти на його спорудження не вдалося [37, с.220].

Окрім часопису “Діло”, належну увагу на своїх шпальтах театральним справам приділила газета “Руслан”, де з 1900 р. було відкрито рубрику “Руский народний театр” [29, с.634], яка анонсувала нові вистави, подавала сюжети творів, авторів робіт, головних героїв. Також низку статей було присвячено обговоренню будівництва нового театру у Львові.

Підсумовуючи огляд, варто зазначити, що з історії театрального життя Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. накопичилося чимало джерел, різних за своїм походженням та інформаційною насиченістю. Вони дозволяють прослідкувати за найважливішими етапами становлення українського театру впродовж зазначеного часового проміжку. Опрацювання джерельного матеріалу дозволяє стверджувати, що зусиллями української громадськості було зроблено чимало для формування професійної театральної групи, яка знайомила глядача з найкращими здобутками української та світової драматургії, оперного мистецтва тощо. Проте провід товариства “Руська бесіда”, не завжди розуміючи, які завдання стоять перед театром і яким чином їх необхідно реалізовувати, допустив чимало прорахунків під час організації роботи театральної групи й підбору репертуару. Варто також зазначити, що діяльність професійного театру досить вдало доповнювали аматорські колективи. Одним із найоригінальніших серед них був Гуцульський театр Г.Хоткевича.

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ). – Ф. 514. Театральне товариство “Українська бесіда” у Львові, оп. 1, спр. 2. Статут товариства і проект зміни його назви на “Українське драматичне товариство”. 1892–1896 рр. – 10 арк.
2. Там само. – Спр. 25. Договори з І. Біберовичем і І. Гриневецьким, М. Шухевичем і М. Лопатинським про передачу українського народного театру під їх керівництво. 1882–1903 рр. – 97 арк.
3. Там само. – Спр. 15. Інформація про гастролі артистів українського народного театру по містах Галичини. 1901–1902 рр. – 7 арк.
4. Там само. – Спр. 31. Листування з крайовим комітетом про надання субвенцій українському народному театру та інформації про турне цього театру по містечках Галичини. 1910 р. – 19 арк.
5. Там само. – Спр. 53. Програма відзначення 50-річного ювілею товариства та звернення до громадян і товариств із закликом взяти участь у ньому. 1911–1912 рр. – 4 арк.
6. Там само. – Спр. 102. Мемуари артиста С. Паньківського під назвою “Слідами завіяними” 1872 – 1938 рр. – 103 арк.
7. Там само. – Ф. 688. Хоткевич Гнат Мартинович, український письменник і громадський діяч, оп. 1, спр. 62. Гнат Хоткевич. Спогади автобіографічного характеру. Автограф. – 49 арк.
8. Там само. – Спр. 176. Монографія Гната Хоткевича “Театр народний і середньовічний”. – 108 арк.

9. Там само. – Ф. 735. Шухевич Володимир, педагог, етнограф, громадський діяч, голова товариства “Руська бесіда”, оп. 1, спр. 21. Листи Старицького М., Старицької С. до Володимира Шухевича. 1902–1914 рр. – 7 арк.
10. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 1. НТШ, спр. 486/1. Статут товариства “Руська бесіда” м. Львів. – 1861 р. – 2 арк.
11. Там само, спр. 486/2. Протоколи перших зборів та список присутніх на них членів товариства “Руська бесіда”. – 1861 р. – 4 арк.
12. Там само, спр. 486/6. Рахунок надходжень і витрат товариства “Руська бесіда” за 1897 – 1900 рр. – 1901 р. – 1 арк.
13. Там само, спр. 167. Левицький І, оп. 2, спр. 3470. Автобіографія Володимира Шухевича. 1890–1902 рр. – 33 арк.
14. Барвінський О. Спомини з мого життя : (Уривки) / О. Барвінський // Самі про себе : автобіографії видатних українців ХІХ-го століття / за ред. Юрія Луцького. – Нью-Йорк : Українська Вільна академія наук у США, 1989. – 327 с.
15. Білоштан Я. Франко і театр / Я. Білоштан. – К. : Мистецтво, 1967. – 160 с.
16. Бурдуланюк Г. Український театр на Прикарпатті у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / Г. Бурдуланюк // Галичина : науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2004. – № 10. – С. 242–247.
17. Відозва членів дружини Львівського руського народного театру до українського суспільства. – Львів : Загальна друкарня, 1907. – 30 с.
18. Вінок спогадів про Заньковецьку / упоряд. : О. Ватуля, П. Долина, П. Перепелиця. – К. : Мистецтво, 1950. – 259 с.
19. Дашкевич Я. Іван Франко як театральний критик / Я. Дашкевич // Постаті / Я. Дашкевич. – Львів : Піраміда, 2000. – С. 333–357.
20. Дорошенко Д. Марія Заньковецька : (До 25-літнього ювілею її сценічної діяльності) / Д. Дорошенко // Літературно-науковий вісник. – 1908. – Т. 41. – С. 312–319.
21. Кирчів Р. Гуцульський театр / Р. Кирчів // Вітчизна. – 1959. – № 3. – С. 142–148.
22. Кропивницький М. Збірник статей, спогадів і матеріалів / М. Кропивницький. – К. : Мистецтво, 1995. – 530 с.
23. Лавровський Ю. Проект до заведення руського театру в Львові / Ю. Лавровський // Слово. – 1861. – 26 липня.
24. Медведик П. Матеріали до бібліографії праць Степана Чернецького / П. Медведик // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – 1999. – Т. 237 : Праці Театрознавчої комісії. – С. 633–637.
25. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Ч. 1. (1860–1890) / Є. Олесницький. – Львів : Накладом видавничої спілки “Діло”, 1935. – 252 с.
26. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Ч. 2. (1890–1897) / Є. Олесницький. – Львів : Накладом видавничої спілки “Діло”, 1935. – 122 с.
27. Пилипчук Р. Перші виступи Руського народного театру в Коломиї і Станіславові (1864 р.) / Р. Пилипчук // Українознавчі студії. – 2005–2006. – № 5–6. – С. 374–383.
28. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / відп. ред. С. А. Кальченко, М. Г. Жулинський. – К. : Спадщина, 1999. – 864 с.
29. Романюк М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження / М. Романюк, М. Галушко. – Львів : Світ, 2001. – Т. 1. – 774 с.
30. Русова С. Марія К. Заньковецька / С. Русова // Нова хата. – 1932. – Ч. 1 (січень). – С. 2–3.
31. Справа будови руського у Львові // Діло. – 1910. – 26 квітня.
32. Садовський М. Мої театральні згадки. 1881–1917 / М. Садовський. – Харків – К. : Державне видавництво України, 1930. – 121 с.
33. Садовський Микола (1856–1933) // Рідна школа. – 1933. – 15 лютого.
34. Франко І. Руський театр в Галичині / І. Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – Т. 26. – С. 357–373.
35. Чарнецький С. Гостина театру “Руської Бесіди” у Львові / С. Чарнецький // Літературно-науковий вісник. – 1905. – Т. 29. – С. 238–248.
36. Чарнецький С. В 70-ті роковини заснування українського театру у Львові (1864–1934) / С. Чарнецький // Життя і знання. – Ч. 3 (березень). – С. 70–71.
37. Чарнецький С. Нарис історії українського театру в Галичині / С. Чарнецький. – Львів : З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, 1934. – 253 с.
38. Чарнецький С. Сторінка з минулого українського театру : (з нагоди 40-літніх роковин побуту Кропивницького в Галичині) / С. Чарнецький // Шляхи. – 1915. – № 5. – С. 55–58.
39. Якимович Г. З-під руського серця / Г. Якимович // Слово. – 1863. – 23 жовтня.
40. Franko I. Teatr ruski / I. Franko // Kurjer Lwowski. – 1890. – 18 grudnia. – S. 4.

The article analyses the archival files, memoirs, publicistic writing and scientific works, materials of periodicals edition that exposing events from history of theatre life of Galychyna in the 2nd half of 19th century – beginning of the 20th century. They allow to ascertain process creating and develop of Ukrainians' theatre in region

Key words: Galychyna, theatre, society "Ruska besida".

УДК 39 (477) "1890/1939"
ББК 63.3-7

Оксана Дрогобицька

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОБУТУ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)

У статті автор аналізує побут сільської інтелігенції Галичини наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. на основі вивчення епістолярної спадщини представників цієї верстви. Зокрема, використано листи священників і вчителів, які зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Київ, Центрального державного історичного архіву в м. Львів, Державного архіву Івано-Франківської області, відділах рукописів Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України. Автор висвітлює особливості соціального становища, матеріальної та духовної культури сільської інтелігенції.

Ключові слова: сільська інтелігенція, епістолярна спадщина, побут, Галичина.

Проблема формування власної еліти та її "місійної ролі" в суспільно-політичному, культурно-освітньому чи соціально-економічному житті української нації вже неодноразово піднімалася дослідниками. Однак, незважаючи на це, й досі нез'ясованими залишається низка питань, пов'язаних з особливостями світосприйняття та повсякденним життям представників сільської інтелігенції* в Галичині наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.

На наш погляд, такий стан речей значною мірою зумовлений самою специфікою проблеми, а відтак і її джерельної бази. Так, найбільше інформації стосовно побуту сільської інтелігенції можна знайти в джерелах приватного походження, відомих під назвою еґо-документи. До них належать спогади, щоденники, автобіографії, життєписи та приватне листування. Особливий інтерес із перелічених категорій становить листування, яке зазвичай дозволяє з'ясувати обставини родинного побуту й матеріального становища сільської інтелігенції, а також дає цінну інформацію про емоційно-психологічну сферу кореспондента.

Епістолярна спадщина кожної епохи є своєрідним її портретом, створеним свідками тогочасних подій. Водночас приватне листування виступає також автопортретом авторів листів, тобто важливим джерелом вивчення суспільних настроїв різних епох [50, с.426]. Однак, на жаль, доводиться констатувати той факт, що цей вид джерел ще не достатньо широко використовується сучасними дослідниками. Можливо, це зумовлено переважанням в науці традиційних підходів, коли основна увага акцентується на часі, місці та події, а не на особливостях світосприйняття учасника історичного процесу. Негативну роль тут відіграє й важкодоступність окремих документів та проблеми, пов'язані з їх інтерпретацією. Не завжди можна точно встановити автора чи адре-

---

* До сільської інтелігенції відносимо осіб, що шляхом одержання середньої або вищої освіти здобули певну професію, постійно мешкали й працювали в сільській місцевості. Наприкінці ХІХ – 30-х років ХХ ст. основу освіченої верстви на селі складали вчителі і священники, у той час як представники інших спеціальностей (медики, юристи, інженери) зосереджувалися у великих містах і повітових центрах.